

МІНІСТЕРСТВО
ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ
СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ
УРСР

Л. О. СУЯРКО

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ
КАБІНЕТ
по заочній освіті
при Київському ордена
Леніна державному
університеті
ім. Т. Г. Шевченка

ЗАРОДЖЕННЯ РОБІТНИЧОЇ ПРЕСИ В РОСІЇ

ВИДАВНИЦТВО
КИЇВСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
1959

МІНІСТЕРСТВО ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ
ОСВІТИ УРСР

КИЇВСЬКИЙ ОРДЕНА ЛЕНІНА ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Науково-методичний кабінет по заочній освіті

60-4
5410

Л. О. СУЯРКО

ЗАРОДЖЕННЯ РОБІТНИЧОЇ ПРЕСИ В РОСІЇ

(1883 — 1900 рр.)

Лекції з курсу історії партійної і радянської преси

ВИДАВНИЦТВО КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

1959

дові шпигуни, — говорилося далі в статті, — ширять чутки, що видавці цих таємних видань — злодії. Не вірте цьому, братці!

Ці люди хотіли нам допомогти, хотіли нам сказати правду і за це уряд їх переслідує, заарештовує, вішає, мучить в тюрмах і на каторзі...».

Царський уряд розправляється таким чином і з робітниками, що страйкують, стають на боротьбу за свої життєві права. То ж тільки об'єднавшись, робітники зможуть боротись з сильним і підступним ворогом. «Майбутнє в наших руках, — писала «Рабочая заря», — воно нам належить, не випустимо ж його! Сміливо вперед, на боротьбу з урядом і хазяями, з сучасним суспільством за свої права, за нове життя!».

Так заявляла газета про класові інтереси пролетаріату, про завдання робітничого руху, який тоді, за визначенням Леніна, був ще в зародковому стані. В зародковій формі була в 70-х роках і робітнича преса, першою ластівкою, провісницею якої був орган «Північного союзу російських робітників» — газета «Рабочая заря». Робітнича преса в чистому вигляді з'явилась пізніше, коли соціал-демократія об'єдналась з робітничим рухом.

ПЕРШІ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНІ ВИДАННЯ

Поява соціал-демократичної преси в Росії зв'язана з заснуванням Г. В. Плехановим в 1883 році за кордоном групи «Визволення праці». Діяльність цієї групи в значній мірі сприяла підготовці виникнення робітничої преси.

У вересні 1883 року група «Визволення праці» опублікувала оголошення про видання «Бібліотеки сучасного соціалізму». В цьому документі проголошувались завдання, які ставила перед собою група в зв'язку з виданням бібліотеки:

«1. Поширення ідей наукового соціалізму шляхом перекладу на російську мову найважливіших творів школи Маркса і Енгельса і оригінальних творів, які мають на увазі читачів різних ступенів підготовки.
2. Критика пануючих в середовищі наших революцій-

них вчень і розроблення важливих питань російського суспільного життя з точки зору наукового соціалізму і інтересів трудящегося населення Росії».

Поставивши перед собою завдання поширювати ідеї марксизму, група Плеханова взяла курс на боротьбу з народництвом, на критику його з позицій марксизму. Народництво в цей час виродилось в ліберально-міщанську течію. Органи народників не тільки гальмували своїми проповідями поширення марксистських ідей, а й відкрито ставали на боротьбу з марксизмом. І тому першим соціал-демократичним органам довелося вести жорстоку боротьбу з виданнями ліберальних народників і в першу чергу з журналом «Русское богатство».

Праці К. Маркса і Ф. Енгельса, інші брошури і книги, які видавала група «Визволення праці», нелегально пересилались в Росію і розповсюджувались серед передових робітників. Були видані важливі твори Маркса і Енгельса — «Маніфест комуністичної партії», «Наймана праця і капітал», «Розвиток соціалізму від утопії до науки», ряд творів Плеханова — «Соціалізм і політична боротьба», «Наші незгоди», «До питання про розвиток моністичного погляду на історію» та інші марксистські праці. На цих роботах, як вказував пізніше Ленін, фактично, учились і виховувались перші російські марксистки.

«Социал-демократ» — марксистське періодичне видання. Ще приступаючи до видання бібліотеки наукового соціалізму, група Плеханова заявила про свій намір організувати видання збірника чи періодичного органу. Таким виданням був літературно-політичний збірник «Социал-демократ», перша книга якого вийшла в 1888 році.

Про політичний напрям збірника можна було судити з його заяви про те, що соціалізм в Росії має під собою реальний ґрунт.

«Зайве говорити про напрям нашого збірника, — підкреслювалось в заяві від редакції. — Він достатньо визначається його назвою. Нам залишається тільки сказати, що у всіх наших виданнях ми завжди лишаємося вірними програмі російських соціал-демократів, яка, не випускаючи з ока сучасного соціально-політич-

ного становища Росії, має в той же час цілі, близькі робітничому класові всіх цивілізованих країн».

В першій книзі збірника «Соціал-демократ» опубліковано під псевдонімом С. Каронін статтю Плеханова — «Наші белетристи-народники», відому працю Фрідріха Енгельса «Зовнішня політика руського царизму». В розділі «Сучасний огляд» подано статті про сторіччя французької революції 1789 року, а також про міжнародний робітничий соціалістичний конгрес в Парижі.

Слід сказати, що видання соціал-демократичного органу було зв'язане з певними труднощами. Видавці збірника попереджували читачів, що вони навіть приблизно не можуть визначити термін виходу другої книги збірника. Так воно й вийшло. Фактично, другої книги і не було. Але в 1890 році в Лондоні було відновлено видання «Соціал-демократа». Та тепер це був не збірник, а тримісячний літературно-політичний журнал, або, як його називали, літературно-політичний огляд.

Всього вийшло чотири книжки «Соціал-демократа»: три — в 1890 році і четверта — в 1892 році. В журналі друкувались статті членів групи «Визволення праці», зарубіжних соціалістів, а також художні твори. Був запроваджений спеціальний відділ-рубрика «Вісті з Росії». В першому номері надруковані стаття Ж. Геда «Робітничий рух у Франції з часів Комуни» і лист Еленори Маркс-Евелінг «З приводу страйку на Лондонських доках». В другому номері журналу публікувались уривки з роману Степняка-Кравчинського «Андрій Кожухов».

Керівна роль у виданні «Соціал-демократа», як і взагалі в групі «Визволення праці», належала Георгію Валентиновичу Плеханову — видатному журналісту-марксисту. Він почав свою публіцистичну діяльність ще в рядах революційних народників. Його перша стаття була надрукована в 1878 році в народницькій газеті «Неделя». Пазніше він друкується в органі революційних народників «Земля и воля». Стаття Плеханова «Закон економічного розвитку суспільства і завдання соціалізму в Росії» вже тоді створила авторові значний авторитет.

Публікуючи свої статті в органах революційних на-

родників, Плеханов виступає ідеологом селянської демократії. Іноді звертається він і до робітничої теми, хоча й не позбавився ще неправильного погляду на робітників, яких визнавав тільки союзниками селянства в період «соціального перевороту». З таких позицій виступав публіцист і на сторінках нелегального органу народників «Черный передел» і в ліберально-народницькому журналі «Русское богатство». Після розгрому «Земли и воли» Плеханов деякий час редагував «Черный передел».

Ознайомлення з працями Маркса та їх глибоке вивчення, листування з Енгельсом і особисте з ним знайомство виводять Плеханова на новий шлях революційної боротьби. Він пориває з народництвом, емігрує за кордон і створює відому групу «Визволення праці». Там він повністю віддається пропаганді ідей марксизму: робить переклади, пише статті і брошури.

В журналі «Соціал-демократ» Г. В. Плеханов був основним публіцистом. Досить сказати, що з 24 великих статей, які були опубліковані в цьому літературно-політичному огляді (в чотирьох номерах), перу Плеханова належить 17 статей.

Значне місце в публіцистиці Плеханова цього періоду приділяється критиці з позицій наукового соціалізму лібералів і народників. Статті «Соціал-демократа» переконливо доводили, що народництво виродилось, перетворилось в міщанську течію, нездатну очолити революційну боротьбу народу, привести його до серйозних політичних і соціальних перетворень.

Як і в першій книзі «Соціал-демократа»-збірника, Плеханов далі друкує серію статей «Наші белетристи-народники» в наступних книгах цього літературно-політичного огляду. Характерно, що, критикуючи народників-теоретиків, які виявились неспроможними дати об'єктивну оцінку становища в Росії і зробити з цього правильні політичні висновки, Плеханов протиставляє їм народників-белетристів. Останні змогли об'єктивно показати розвиток капіталізму в російському селі, правильно помітили ті глибокі процеси, що відбувалися на селі, — розорення і розшарування селянства. Кращі белетристи-народники змалювали в своїх творах прав-

диву картину російської дійсності, яка різко розходила з теоріями народників. Своїми творами Гліб Успенський, писав Плеханов, «підписав смертний вирок народництву».

У «Внутрішніх оглядах», автором яких був Плеханов, дається критика політики російського царизму, його реакційних заходів, по-науковому показується характеристика економічного і політичного розвитку Росії. В оглядах робиться особливий наголос на те, що ні торжество реакції, ні теорії народництва і лібералізму не зможуть спинити розвиток капіталістичних виробничих відносин в країні. Стаття «Всеросійське розорення», яка була опублікована в четвертому номері журналу, повністю присвячена аналізу причин голоду, який тоді був у багатьох губерніях країни.

Чимало статей присвятив Плеханов робітничому руху. Серед них відзначимо статтю — «Російський робітник в революційному русі», в якій показана роль свідомих робітників у розгортанні боротьби з самодержавством. Плеханов в особі робітничого класу бачить велику суспільну силу, здатну вирішити на користь народу боротьбу з царизмом, боротьбу за свободу. Організований, свідомий робітничий клас — послідовний борець за серйозні зміни в політичному влаштуванні країни. В статті «Як добиватися конституції?», яку Плеханов написав у популярній формі розмови з читачем, підкреслюється, що в Росії «політична свобода буде завойована робітничим класом, або її зовсім не буде».

І хоч в журналі «Социал-демократ» були ще, безперечно, деякі помилкові, об'єктивістські погляди на ряд питань революційної боротьби, невідомо послідовної партійності і войовничості в окремих випадках утвердження марксистських поглядів, все ж публіцистика соціал-демократичного органу «Социал-демократа» відіграла визначну роль в очищенні свідомості робітничого класу від народницьких теорій, в дальшому поширенні марксизму, в підготовці видань робітничої преси.

Газета благоевців «Робочий». Якщо говорити про перші соціал-демократичні видання, слід коротко спи-

нитись на спробах соціал-демократів, що працювали в Росії, налагодити видання свого друкованого органу. Взимку 1883/84 року в Петербурзі було створено нелегальний гурток, члени якого називали себе «Партією російських соціал-демократів». Групою керував болгарський революціонер Дмитро Миколаєвич Благоев. Спочатку він учився в Одесі, а потім став студентом Петербурзького університету. Це був перший період революційної діяльності видатного діяча робітничого руху, організатора і вождя болгарської марксистської партії тесняків, нині комуністичної партії.

Організувавши підпільну друкарню, група Благоева готує видання своєї соціал-демократичної газети. В січні 1885 року вийшов перший номер газети «Робочий». Видання мало підзаголовок «Газета партії соціал-демократів». На перших порах в групі Благоева сильно відчувався вплив народництва і це не могло не відбитись на змістові першого номера газети. Але орган проводив велику роботу, закликаючи робітників створювати свої гуртки і комітети, які стали б початком організації політичної робітничої партії.

В першому номері було надруковано дві статті Благоева — «Чого не вистачає робочому народу?» і «Що добиватися робочому народу?». Цим програмним статтям газети в значній мірі бракувало чіткості марксистської думки.

«Робочий народ у кожній державі становить більшість, — говориться в першій статті. — Він-то головним чином і створює державу, він утримує її своїми власними руками, а між тим його доля найбільш жалюгідна. Здається все залежить від нього. Варто було б тільки, здається, струснути плечима».

Благоев говорить про велику і грізну силу народу, гнівно викриває царський уряд, який перетворив країну в будинок розваги багатих і катів, де стогне робочий народ. Автор підкреслює, що в народі невідомо знань, щоб правильно обрати шлях боротьби. І тому на газету в цій справі покладаються великі надії.

«Мета даної газети полягає саме в тому, щоб поширити найбільш необхідні знання на робочий народ», — говориться в статті. Але газета, без-

ЗМІСТ

Вступ	3
Революційно-демократична преса — попередниця робітничої преси	4
Перші робітничі організації в Росії і їх видавнича діяльність	9
Газета народників «Работник»	11
«Рабочая заря» — провісниця робітничої преси	14
Перші соціал-демократичні видання	16
«Социал-демократ» — марксистське періодичне видання	17
Газета благоевців «Рабочий»	20
Робітнича преса в період боротьби за створення Російської соціал-демократичної робітничої партії	27
Початок революційної і публіцистичної діяльності В. І. Леніна	28
Листівки «Союзів боротьби за визволення робітничого класу»	30
Підготовка видання газети «Рабочее дело»	37
Боротьба Леніна проти ліберального народництва і «легального марксизму» та їх преси	40
Безцензурні робітничі газети	46
«С.-Петербургский Рабочий листок»	47
Робітнича газета «Вперед» (Київ)	49
«Рабочая газета» (Київ)	54
«Южный рабочий» (Катеринослав)	58
Боротьба В. І. Леніна проти «економістів» та їх друкованих органів	61
Розробка В. І. Леніним плану створення загальноросійської нелегальної марксистської газети	65
Література	69

09 1960 г.
 Акт № 515

7p-100013